

Bijlage 4. Behandeling van de adviezen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand in Antwerpen (Deurne)

Provincie: Antwerpen

Gemeente: Antwerpen, 28ste afdeling, sectie A

Objectnummer: 4.01/11002/2491.1

Dossiernummer: 4.001/11002/138.1

Omschrijving:

Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand, Merksemsesteenweg 38

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, 05 APR. 2019

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

1. Adviezen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 30 augustus 2018.

Het departement noch de overige agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 30 augustus 2018.

Het departement noch de overige agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 30 augustus 2018.

Het departement noch de overige agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken stad Antwerpen

Het advies werd gevraagd op 30 augustus 2018.

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 28 september een ongunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

De dienst Stadsontwikkeling/Onroerend Erfgoed/Monumentenzorg adviseert het beschermingsvoorstel gunstig.

Het district Deurne adviseert het beschermingsvoorstel gunstig.

De dienst Sociale dienstverlening/Gemeenschapsvorming/Gemeenschapsondersteuning adviseert het beschermingsvoorstel ongunstig met volgende argumentatie:

- De toekomstvisie zoals geformuleerd in het kerkenbeleidsplan geeft een voorkeurscenario voor herbestemming van de hoofdruimte. Bescherming biedt daarvoor zowel kansen als bedreigingen.
- In elk geval wordt de mogelijkheden voor ander gebruik kleiner, tenzij bij een pragmatische beoordeling van voorgestelde ingrepen.

- Visie: Het moderne kerkgebouw en de site met de stadspastorij en de aanpalende eigendommen van het bisdom geven interessante mogelijkheden. De in pandige kapel kan eventueel de eredienstfunctie herbergen. De toekomstvisie voor dit kerkgebouw dient samen te worden bekeken met de buurkerken Blijde Boodschap en heilige Familie.

Antwoord:

- *Het Parochiekerkenplan 2016 (kerkenbeleidsplan) stelt enkel dat: "De toekomstvisie voor dit kerkgebouw [parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand] dient samen te worden bekeken met de buurkerken Blijde Boodschap en Heilige Familie [2.2.5 Cluster Deurne noord]". Een voorkeurscenario voor herbestemming van de hoofdruimte wordt niet vermeld.*
- *Het door de Stad Antwerpen gepubliceerde document "Erfgoedwaarde Antwerpse Parochiekerken" uit 2014, geeft aan de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand een erfgoedwaarde van 18/20. De twee andere parochiekerken uit de Cluster Deurne noord hebben een beduidend lagere score van 14/20 van de Blijde Boodschap en 8/20 voor de Heilige Familie. Rekening houdend met de erfgoedwaarde is een toekomstvisie voor het behoud van de Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand te verkiezen boven de andere twee parochiekerken van de cluster Deurne noord.*
- *Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand heeft een score evenwaardig aan de reeds beschermde Antwerpse parochiekerken Sint-Antonius van Padua, Sint-Fredegandus, Sint-Jozef, Sint-Lambertus, Sint-Laurentius en Sint-Willibrordus. Enkel de historische monumentale kerken (Sint-Andries, Sint-Carolus Borromeus, Sint-Jacob, Sint-Paulus, Sint-Joris), en verder Sint-Amandus, Sint-Jan, Sint-Michael en Petrus, Christus Koning, Sint-Walburgis en Sint-Franciscus-Xaverius, kregen een hogere score van 19/20 of 20/20.*
- *Uit het erfgoedwaardenonderzoek kan worden afgeleid dat de Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand samen met de reeds beschermde Sint-Franciscus Xaveriuskerk door Paul Felix, tot de belangrijkste naoorlogse parochiekerken behoort op het grondgebied van de stad Antwerpen. Deze uitzonderlijke erfgoedwaarde houdt ook stand op Vlaams niveau: binnen de groep naoorlogse parochiekerken in Vlaanderen behoort de door Alfons Hoppenbrouwers ontworpen kerk tot de absolute top. Hoppenbrouwers geldt als één van de protagonisten van het naoorlogse architectuuronderwijs aan de Sint-Lukasscholen, tot de belangrijkste vernieuwers van de kerkelijke architectuur in Vlaanderen. Zijn rol in deze is zowel die van ontwerper, als die van ideoloog en pedagoog. Vanwege zijn gedreven onderwijspraktijk liet hij slechts een beperkt architecturaal oeuvre na, waaronder deze éne parochiekerk. Zijn ontwerpen gelden telkens als een paradigma van de betreffende typologie, als praktijkvoorbeelden voor zijn educatief project. Zo ontwerpt hij met Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand het ideaal van de post-conciliaire parochiekerk, en met Westrand in Dilbeek (beschermingsvoorstel in voorbereiding) het ideaal van het cultuurcentrum in de grootstedelijke rand.*
- *Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand beantwoordt aan het concept van het totaal kunstwerk: de architectuur, het interieur, het vaste meubilair en de cultuurgoederen vormen een ondeelbare eenheid, bovendien met een delicaat, minimalistisch karakter. De ruimtebeleving van de kerkruimte is bijgevolg primordiaal in het behoud van de erfgoedwaarde. Een louter behoud van het gebouwde volume is in strijd met een eventuele bescherming. Buiten de huidige liturgische functie blijven vele vormen van herbestemming en 'gepast' ander gebruik evenwel mogelijk, rekening houdend met de erfgoedelementen en -kenmerken zoals bepaald in het beschermingsvoorstel. Het gaat zowel om herbestemming of ander gebruik met een publiek, gemeenschapsvormend en gemeenschapsondersteunend karakter, of initiatieven in de private sfeer. De kern van het gebouwencomplex van de parochiekerk is een 'neutraal' auditorium, ontworpen naar het voorbeeld van het Britse Lagerhuis. Dit maakt deel uit van een cluster van ontmoetingsruimten van uiteenlopende oppervlakte, gegroepeerd rond een ruim, afgesloten binnenplein. Als auditorium is de kerkruimte geschikt voor alle mogelijk gebruik zoals concerten, kleine theaterproducties, debatavonden, voordrachten, onderwijs, herdenkingsplechtigheden, congressen, etc. De overige ruimten (ontmoetingshal, devotiekapel, catecheselokalen, sacristie, kantoren) zijn geschikt voor de omkadering van deze activiteiten (catering, koffiebar, overleg, onthaal, administratie, expo) of voor individueel gebruik.*

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 30 augustus 2018.

De VCOE bracht op 26 september 2018 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

De VCOE formuleerde in haar advies een aantal opmerkingen die als volgt behandeld werden:

Opmerking onder punt 2.

De VCOE vraagt met betrekking tot evaluatie 23 naoorlogse kerken parochiekerken te verduidelijken wat bedoeld wordt met de 'situatieve waarde', en welke waarderingswijze bij deze evaluatie werd gehanteerd.

Antwoord:

Erfgoedwaarde Antwerpse Parochiekerken (2014), pagina 8 2.4 Situatieve waarde:

"Voor de bepaling van de situatieve waarde wordt vertrokken van de inplanting van de kerk. Indien ze centraal gelegen is of een deel is van een stedenbouwkundig ontwerp, is ze vaak heel beeldbepalend en structurerend voor de omgeving. Deze kerken krijgen 'hoog' als vertrekwaarde. Kerken die in de rij gebouwd zijn, zijn meestal minder beeldbepalend en structurerend voor de omgeving. Ze krijgen 'neutraal' als vertrekwaarde. Kerken die ondanks hun inplanting heel zichtbaar in de omgeving zijn door hun monumentaliteit of goede inplanting krijgen een hogere waardering. Kerken die theoretisch gezien zichtbaar ingeplant zijn, maar minder beeldbepalend en structurerend zijn voor hun omgeving krijgen een lagere waardering. Voor de situatieve waarde wordt gelet op de monumentaliteit van de kerk (het volume; valt de kerk op binnen haar omgeving), de inplanting (bijvoorbeeld op een zichttas) en hoe de kerk binnen de stedenbouwkundige context past."

Opmerking onder punt 3.

De VCOE vraagt te verduidelijken wat de consequenties zijn van de geplande bescherming op de (zoektocht naar) toekomstscenario's voor de parochiekerk.

Antwoord:

Parochiekerkenplan 2016, pagina 47:

"Actueel gebruik volgens kerkbestuur: De kerk is in gebruik als parochiekerk. Visie stad en bisdom: Het moderne kerkgebouw en de site met de stadspastorij en de aanpalende eigendommen van het bisdom geven interessante mogelijkheden. De inplanting kan eventueel de eredienstfunctie herbergen. De toekomstvisie voor dit kerkgebouw dient samen te worden bekeken met de buurkerken Blijde Boodschap en Heilige Familie."

De beheersdoelstellingen voor zoals geformuleerd in het ministerieel besluit leggen de focus op het behoud van de inplanting van de verschillende delen van het complex en hun architecturale kenmerken. Voor het interieur ligt de klemtoon op het behoud van de planindeling en de architecturale kenmerken van de liturgische ruimte en de sacristie. De beheersvisie bevestigt de mogelijkheden tot herbestemming of multifunctioneel gebruik van de nevenruimten van het complex, maar maakt deze van de liturgische ruimte en de sacristie afhankelijk van het behoud van het nagelvaste meubilair en de cultuurgoederen. De

toekomstvisie zoals geformuleerd in het Kerkenbeleidsplan geeft geen uitsluitel. Samen bekeken met de buurkerken Blijde Boodschap en Heilige Familie, geeft het beschermingsvoorstel aan dat Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand naar erfgoedwaarden (historische waarde, architecturale waarde, artistieke waarde) beide andere ruim overtreft. Van de naoorlogse parochiekerken in Antwerpen behoort de Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand tot degene met de hoogste erfgoedwaarde, en ook op Vlaams niveau behoort zij tot de absolute top.

Opmerking onder punt 5.

De VCOE vraagt te verduidelijken wat het beschermingsstatuut is van het orgel.

Antwoord:

Het orgel heeft als instrument onvoldoende erfgoedwaarde. Het orgel maakt dus geen deel uit van het beschermingsvoorstel.

Opmerking onder punt 6.

De VCOE vraagt de beheersdoelstellingen te duiden in relatie tot de toekomstscenario's uit het Kerkenbeleidsplan. De VCOE wijst er op dat, gelet op de waarde van de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand als totaalconcept, de herbestemmingsmogelijkheden eerder beperkt lijken te zijn.

Antwoord:

Art. 3 4° van het ministerieel besluit formuleert: "een bescherming van het interieur veronderstelt het behoud van de planindeling van het complex, en de sobere interieurafwerking met inbegrip van de cultuurgoederen. Vermits het hier gaat om een totaalconcept van de architect dat met veel aandacht tot in het detail ontworpen is en waar een bijzonder belang gehecht wordt aan de gekozen materialen, te weten het baksteenmetselwerk, zichtbeton, silexvloer en houten zoldering van de kerkruimte, en de kleurstellingen, staat het behoud hiervan centraal. Ook het nagelvast meubilair van de kerkruimte naar ontwerp van Alfons Hoppenbrouwers zoals het altaar uit graniet, het metalen tabernakel, de doopvont en de wijwatervaten uit zichtbeton, de kerkbanken uit zichtbeton en hout, de biechtstoelen uit metselwerk en hout, en de inbouwkasten van de sacristie uit hout en formica maken een belangrijk deel uit van het architecturale concept. Het kruis boven het altaar (zie cultuurgoederen) kan vanwege zijn ruimtelijk-structurende karakter niet verplaatst worden." De beheersvisie bevestigt de mogelijkheden tot herbestemming of multifunctioneel gebruik van de nevenruimten van het complex, maar maakt deze van de liturgische ruimte en de sacristie afhankelijk van het behoud van het nagelvaste meubilair en de cultuurgoederen. De toekomstvisie zoals geformuleerd in het Kerkenbeleidsplan geeft geen uitsluitel. Samen bekeken met de buurkerken Blijde Boodschap en Heilige Familie, geeft het beschermingsvoorstel aan dat Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand naar erfgoedwaarden (historische waarde, architecturale waarde, artistieke waarde) beide andere ruim overtreft. Van de naoorlogse parochiekerken in Antwerpen behoort Onze-Lieve-Vrouw Altijddurende Bijstand tot degene met de hoogste erfgoedwaarde, en ook op Vlaams niveau behoort zij tot de absolute top.

Opmerking onder punt 8.

De VCOE vraagt de toelatingsplichten voor het interieur in relatie tot de toekomstscenario's voor het interieur te verduidelijken.

Antwoord:

Artikel 5 van het ministerieel besluit is gebonden aan de termen van het Onroerend Erfgoeddecreet. Een meer geëigend instrument voor het formuleren van een toekomstscenario voor de parochiekerk is het beheersplan.

Conclusie:

het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.4. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier noch het ministerieel besluit werden aangepast.